

habár a novellák nem első személyben íródtak — az írónót magát sejtjük.

Az Emily Bronte-i hangulatú táj fölött nemcsak a természeti erők harca dúl, beárnyékolják ezt a vidéket még a nemrég befejeződött második világháború emlékei, következményei is. A háborúban előzvegyült asszonyok, árván maradt gyermekek nehéz élete, a mindennapi létért való küzdelme tárul elénk ezekből a novellákból, amelyek kitűnően sikerült szerkezetükkel a világirodalom klaszszikus novelláira emlékeztetnek. Különösen hatásos valamennyi novellában a fordulópont alkalmazása, amely egy csapásra változtatja meg a történet hangulatát, irányát. Így például a *Stojana* című novellában a nősülni szándékozó, boldogságtól mámoros Bogdan hirtelen halála, amikor a mezőn dolgozva egy háborúból ottmaradt bombára lép; a *Villámcsapás a szántóföldön* címűben a vidám kapálók halála; a *Gordában* a kislánynak cukrot ígérő legény csábítási kísér-

lete; a *Perunikában* a hazautazó diáklány tragikus élménye a jóindulatúnak ígérkező, de később erőszakos kamionsofőrrel; a *Bundás nocturne*-jében a hűséges házőrző kutya pusztulása a farkassal vívott harcban; a *Göndörszörűben* a kedvenc báránka veszte a nyáját megtámadó farkas által; a *Karácsonyi süteményben* a váratlan vendég betévedése, aki mit sem sejtve fogyasztja el a beteg kislány elől a kevéske lisztből készült ünnepi pogácsát.

Ugyanilyen jól sikerült a vezérmotívumok használata is, s különös érdekességük, hogy ezek a motívumok fűzik össze a tartalmilag különböző novellákat. A veszélyt például több novellában is az eső, esőfelhők közeledte jelzi, s hasonló veszélyt jelző motívum a farkas említése, megjelenése is. S így az a tény is, hogy a novellák állandóan jelenlevő hősnőjének neve, Vukana, a farkast jelentő szóból ered, a hősnő gyermekkorának, serdülőéveinek tragikus mozzanataira utal.

KENYERES KOVÁCS MÁRTA

IRODALMI NEVELÉSÜNK ÉRDEKÉBEN

Dr. BORI IMRE — Dr. SZELI ISTVÁN: *Az irodalom könyve a középiskolák I. osztálya számára.*

Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1975.

Az 1959-es iskolareform szellemében a hatvanas évek elején Bori Imre, Szeli István és az elhunyt B. Szabó György elkészítették az első vajdasági középiskolai tankönyveket. Megjelenésüket vártuk, és méltán tekintettük azokat középiskolai irodalmi nevelésünk mérföldköveinek. Nem hibáikat emlegettük, de dédelgettük, tankönyvként — kézikönyvként egyaránt hasznosítottuk őket. Szellemük-

kel, irodalomszemléletükkel döntő módon hozzájárultak az irodalomtanításban még élő dogmatikus elvek felszámolásához. Alapjában véve azt a funkciót végezték ezek a tankönyvek, amelyet az ötvenes évek vitái töltöttek be az irodalmi életben, és amelyek elősegítették az irodalompolitikai nézetek letisztulását az öngazgatást építő szocialista társadalomban.

Értékeikre — joggal — felfigyeltek az országhatáron kívül is. Tartalmukban az irodalomtanításról valótlan nézeteink realizálódtak, sőt üzenet volt ez irodalomszemléletünkről is. Alapvető sajátosságuk volt, hogy magát az irodalmat, az irodalmi alkotást helyezték a tanuló—tanár közös vizsgálódásának középpontjába. Az elmúlt évtizedben az újabb kiadások csiszolták, tökéletesítették, koncepciójában pontosították ezt az elvet.

Most, másfél évtized múlva, egy újabb iskolareform első évében természetesen tartja minden középiskolai tanár, hogy már a tanév elején eljutott az iskolákba az új irodalomkönyv. A szerzőpár — dr. Bori Imre és dr. Szeli István — az új tankönyvben nem folytathatták a maguk történetét. Az iskolareform az általános képzés korhatárát két évvel növelte. A szerzőknek tehát az általános középiskola két évében biztosítaniuk kellett minden fiatal számára az irodalmi alpműveltség megszervezését. A művelődési anyag szükségszerűen csökkent, ugyanakkor azonban továbbra is érzékeltetik az irodalom történelmi fejlődését, a nemzeti irodalom kapcsolatát a világirodalommal és a szomszédnépek irodalmával. A nemzetközség szellemében a kapcsolat-történeti elemek szervesen beleépülnek az irodalmi alkotófolyamat dialektikus fejlődésébe.

A tankönyv alkalmazásakor feltétlenül alapul kell venni mindazt, amit a tanuló az általános iskolából magával hoz irodalmi ismeretekben. Elsősorban az irodalomelméleti fogalmakra gondolunk itt, valamint arra a gazdag szövegismeretre, amelyet az általános iskolai irodalomolvasás biztosít. Ezért a középiskolai tanárnak az I. osztályban nem az újrakezdés a feladata, hanem a rendszerezés, az ismeretek kiegészítése, tudatosítása.

Soha szigorúbban nem ragaszkodtak a szerzők a tantervi előírásokhoz, mint a jelen esetben. Még a könyv szerkezete is a didaktikai célokot tükrözi: az irodalmi tényanyag elé helyezett szöveggyűjtemény fizikailag is kényszeríti a pedagógusokat, hogy a szövegismeretre helyezték a hang-

súlyt. Maga a cím is sugallja a módszertani tennivalót: az irodalmi alkotás legyen a vizsgálódás tárgya. Ha magunkévá tesszük ezt a nézetet, akkor a művelődési anyagból, a tudati megnyilvánulás egyik formájából bonthatjuk ki a művészi-esztétikai élményt és az alkotó világnézeti üzenetét. Azaz az alkotás sajátos szüve-rén világa tanulmányozásával valósít-suk meg a társadalmilag meghatározott képzési feladatainkat, és a művészi élmény felkeltésével vegyünk részt a tanulók személyiségformálásában.

Követelményeinket azonban az irodalommal kapcsolatban is pontosítani kell. Meg kell határozunk, hogy a középkori irodalomtól a századforduló irodalmáig terjedő nyolc évszázados időszakból mit kell tudnia a tanulóknak információként, a ráismerés fokán, és mihez kell nyúlunk a korszerű szövegelemzés elvei szerint

Kétségtelen, hogy a régi magyar irodalom esztétikumában és ideológiájával sokkal több ismeretet és érettséget igényel, mint amit a 15 éves tanulóktól elvárhatnánk. Ezért ezek a fejezetek tájékoztató jelleggel dolgozhatók csak fel. Tanulóinknak meg kell ismerniök a magyar és világirodalom fő fejlődési szakaszait, hogy elmélyedhessenek a közelmúlt irodalmában. A tankönyv szerkezete súlypontosította ezt a fejlődési szakaszt, lehetővé téve ugyanakkor azt is, hogy megismerjék, milyen szálak, segítő és gátló tényezők kapcsolódtak a magyar irodalomhoz európai irodalomhoz.

A reformkor irodalma azonban még ma is mindennapi olvasmányunk. Itt kezdődik az a szakasz, ahonnan kezdve az irodalmi szövegek nyelviileg és esztétikailag a tanulók számára is megközelíthetők, konkrét tartalmuk pedig értékes üzenet lehet napjainkig.

Ettől a kortól kezdve tehát meg kell szünnie az informatív jellegnek, és a szövegeket kell megszóllaltatni, azokat kell vállaltóra fogni.

De ezek tantárgypedagógiai kérdések! Hisszük, hogy tanáraink szakszerűen és jól tudják megoldani fel-

adataikat. Van azonban a tankönyvnek még egy sajátossága, amely esetleg értetlenséget vált ki.

A tényközlő fejezet sem semleges szöveg. Szerzője az esszéirodalomban csiszolt tollával megtartott bizonyos szenvedélyességet, ami maga is állásfoglalásra készítet tanárt, tanulót egyaránt. Segít kimozdítani szenvtelenségéből azt a pedagógust, akit esetleg nem forrásít át maga az irodalmi alkotás.

A szöveg szenvedélyességét és belső dinamizmusát fokozzák az egyes idézetek. Tankönyvhöz viszonyítva rendhagyó módon a szerző esetről esetre idézetekkel támasztja alá saját véleményét. Ezzel a módszerrel két célt valósít meg: egyrészt fokozza a tankönyv tudományosságát, másrészt betekintést ad a magyar irodalomtörténetírásba.

A középiskola első osztályától kezdve biztosítja, hogy a tanulók folyamatosan, szinte mellékesen megismerhessék az irodalomtörténetírás kiemelkedő alkotóit is. Csak üdvözölhetjük ezt a törekvést, amely harmonikusan beleilleszkedik anyanyelvtanításunk új, általános hipotézisébe. Ahogy a nyelvtanításban a leíró nyelvtan eszközjellegként az általános nyelvhasználat, a nyelvhelyesség ki-munkálásának szolgálatában áll, és ezt szolgálják a nyelv-művelő olvasmányok is, úgy ebben a tankönyvben az idézetek szinte sugallják a forrásmunkák használatát azok számára a tanulók számára, akik alaposabb ismereteket szeretnének szerezni az irodalomról.

Csak üdvözölhetjük a szerző kezdeményező és kísérletező kedvét. A didaktikai szándék mellett a fenti elv fokozza a tankönyv olvashatóságát,

feloldva azt a tankönyvi szövegek laposságától.

Ismert tény, hogy a tankönyvek szerves részét képezik a megfelelő illusztrációk. Nemcsak képzőművészeti, tehát esztétikai funkciót látunk az illusztrációk jellegében és mennyiségében. Azok kiegészíthetők, fokozhatják az irodalmi szövegek hatását, növelhetik a tankönyvi szöveg információhordozó voltát. A Tartományi Tankönyvkiadó nem takarékoskodott, hogy ezt az elvet érvényre juttassa tankönyvünkben. Egy dologra azonban szeretnénk felhívni a képszerűségét figyelmét.

A tényanyagot közlő fejezet képanyaga teljesen megfelel feladatának, és jól tölti be funkcióját. Ugyanakkor egyetlen színes műmelléklet sem található ebben a részben. Pedig Botticelli festménye vagy a Corvinák egy lapja színesben sokkal jobban érzékeltetné a reneszánsz művészeteket, és hatékonyabban elősegítené a kor irodalmi törekvéseinek megértését is.

A szöveggyűjtemény színes mellékletei csak tartalmukban igyekeznek illeszkedni a megfelelő szövegekhez, a kor esztétikai irányzatai már nem jutnak ilyen határozottsággal érvényre. Sőt Géricault képe tartalmilag is helytelen képzeteket támaszt a tanulóban a megdagadt Bágy folyócskáról!

A legújabb pedagógiai kutatások eredményei arra utalnak, hogy a tankönyvek képanyagának hatékonyságát az határozza meg, mennyire összehangolt a szöveg tartalmi és érzelmi-hangulati komponenseivel. Ügyelnünk kell tehát, hogy tudatosabban valósuljanak meg a gyakorlatban a tudományos kutatómunka eredményei. Általuk tankönyveink harmonikusabb felépítésűek és hatékonyabbak lesznek.

Dr. HORVÁTH MÁTYÁS